

Торкут Н.М., Лілова О.Є.
(Запоріжжя)

**Творчість елизаветинця Джорджа Гасконя в
світлі сучасних літературознавчих інтерпретацій:
стан вивченості, полемічні аспекти, перспективи
дослідницького пошуку**

Творчість Джорджа Гасконя (1539(?) – 1577) – одного з представників зрілого англійського Ренесансу – до цього часу практично не вивчалася вітчизняними фахівцями з історії англійської літератури та залишалася поза увагою фахівців з теорії романного жанру.

Ім'я цього письменника, вельми популярного за роки життя, навіть не згадується як у фундаментальних виданнях з історії англійської літератури, виданих у СРСР, так і у новітніх українських та російських навчальних посібниках з історії зарубіжної літератури епохи Відродження. Що ж до західноєвропейської та американської англістики, то слід звернути увагу на той неспростовний факт, що попри одностайне визнання новаторства Джорджа Гасконя, його творча спадщина все ще залишається недостатньо вивченою.

Симптоматично, що не існує однозначного ставлення до гасконеви творів, та й літературознавчі оцінки естетичної цінності гасконеви експериментів сповнені протиріч, а інколи вони виявляються навіть полярними. Так, зокрема, американський дослідник Р.Джонсон звертає увагу на те, що, хоча Гасконь і був найкращим літератором Англії у період між творчістю Томаса Віатта та Едмунда Спенсера, публіка сприймала його твори стримано, а, відповідно, й критики традиційно розглядали його художні спроби як предтечі більш відомих і помітних художніх зразків, як перші прояви тих тенденцій, що згодом сягатимуть апогею¹. Тобто, залишаючись свого роду “передвісником славнозвісних”, таких, як евфуїст Джон Лілі чи майстер сонету Філіп Сідні, Джордж Гасконь так і не був удостоєний належного дослідницького інтересу. І до сьогодні він є одним з найбільш недооцінених “men of letters” елизаветинської доби.

Стан вивченості гасконевої спадщини у сучасному зарубіжному літературознавстві унаочнює це твердження. Практично всі дослідники, що звертали увагу на літературну спадщину Гасконя (С.Т.Прауті,² В.Воллас,³ Р.Джонсон,⁴ М.Шлаух,⁵ Р.Хелджерсон,⁶ Дж.Руофф,⁷ У.Девіс,⁸ П.Селзмен,⁹ Д.Бакстон¹⁰ та інші), визнають непересічність творчої особистості цього автора, який фактично започаткував ряд нових жанрових модифікацій в англійській пізньоренесансній літературі.

Саме гасконевою перу має завдячувати англійська нація появою першої літературно-критичної праці, що написана не латиною, а рідною мовою. Йдеться про “Деякі настановчі нотатки” (“Certain Notes of Instruction”), створені у 1575 році. Гасконь є автором першого англійського роману “Пригоди майстра F.J.” (“The Adventures of Master F.J.”, 1573 p.), першого англомовного перекладу італійської комедії (мається на увазі “Припущення” (“Supposes”, 1566 p.). Він також був першим англійським драматургом, який використав у п’єсі білий вірш, йому належить начерк про воєнні події в Голландії, котрий можна вважати одним з перших зразків журналістського репортажу.

Оскільки творчий шлях Джорджа Гасконя практично не висвітлений у вітчизняних історико-літературних джерелах, доцільно коротко зупинитися на головних подіях його біографії.

Джордж Гасконь, старший син сира Джона Гасконя, був родом з Кардінгтона, графство Йоркшир, і походив з дуже заможної і знатної родини. У 1555 році він вступив до одного з престижних навчальних закладів, Грей Інн, щоб отримати професію юриста. До цього Гасконь, щоправда, навчався в Трініті Коледжі Кембріджа, але залишив його, не отримавши ступеня. Нам нічого не відомо про те, наскільки серйозно він опанував професію юриста, але саме в Грей Інн виявився його літературний талант. Свої перші вірші Гасконь створив на замовлення друзів та однокурсників.

У 1557 році, наслідуючи приклад свого батька, Гасконь став членом англійського парламенту від міста Бедфорд. Молодий, вродливий, дуже багатий юнак, який вже мав можливість спостерігати всі принади придворного життя під

час подорожі до Парижа, у 1558 році був присутній при коронації королеви Єлизавети, після чого вже не уявляв собі життя у провінції. Проте, придворний спосіб життя, а також майнові тяжби з Едвардом Бойзом, колишнім чоловіком його дружини, виснажили Джорджа Гасконя та значно погіршили його матеріальні статки.

У 1563 році Джордж і його дружина Елізабет були змушені залишити Лондон та оселитися на півночі країни в містечку Віллінгтон в Бедфордширі. Через два роки Гасконь приймає рішення повернутися до Грей Інн, аби закінчити свою освіту, розраховуючи таким чином вирватися з тенет матеріальних труднощів. Під час навчання він пише вірші, сповнені осуду щодо традицій придворного життя, та перекладає дві поеми з латинської (“Припущення” (“Supposes”)) та грецької (“Юкаста” (“Jocasta”)), які було поставлено на сцені Грей Інн у 1566 році.

Однак невдовзі Гасконь залишає спроби закінчити освіту і опиняється в Бедфордській борговій в’язниці. Звільнившись зі в’язниці з репутацією гультя, марнотрата, невіруючої людини у 1571 році, Джордж вирішує спробувати свої сили у військовій кампанії проти іспанців, але незабаром розчаровується і в професії вояка.

Наступного року він повертається на кілька місяців додому, де готує до публікації свою першу книгу “Сто різноманітних квітів” (“A Hundredth Sundry Flowers”), а потім знову йде на війну, переховуючись від кредиторів. Остаточне повернення додому знаменує собою початок нового періоду в творчості Джорджа Гасконя. Трактати “Барабан судного дня” (“The Drum of Dooms Day”), “Витончена дієта для розбірливих п’яниць” (“A Delicate Diet for Dainty-Mouthed Drunkards”), збірка віршів “Сум радості” (“Grief of Joy”), п’єса “Дзеркало уряду” (“The Glass of Government”), а також поеми “Стальне дзеркало” (“The Steel Glass”) і “Скарга Філомени” (“The Complaint of Phylomene”) написані в іншому ключі, ніж ранні твори автора. Гасконь таврує своє минуле, виступає щирим захисником громадських та релігійних порядків. Саме ці літературні спроби допомагають йому знайти покровителів при дворі, життя починає налагоджуватися, а сподівання здійснюватися. Та, за іронією долі, опинившись на вершині

колеса фортуни, Гасконь не встиг отримати від життя принади, яких він так жадав: у 1577 році після кількох місяців хвороби він помер у домі свого друга, поета Джорджа Ветстоуна.

Спираючись у своїй творчості на споконвічну англійську традицію, представлену такими іменами, як Ленгленд, Чосер, Серрей, Барклей, Хейк, Скелтон, наслідуючи найкращі класичні римські зразки, зокрема Ювенала і Горація, і органічно засвоюючи досвід великого італійця Петрарки, Гасконь, як справжній елизаветинець, намагався віднайти власні оригінальні поетичні форми. Синтезуючи усталені стереотипи, він орієнтувався на розробку нових версифікаційних моделей і, у такий спосіб, збагачував національну поетичну традицію. Як зазначає Рональд Джонсон¹¹, автор монографії, присвяченої Гасконю, своєю творчістю письменник будував місток, завдяки якому англійська література подолала потік класичних та іншомовних впливів.

Думається, що цей факт потребує більш глибокого філософського осмислення. Річ у тім, що Гасконь розпочинає літературну діяльність саме в той динамічно-напружений період історії англійської культури, коли англомовна література (зокрема, проза) активно виборює своє право на увагу елітарної читацької аудиторії. Якщо такі жанри, як джест і памфлет, орієнтуються на представників третього стану й, відповідно, пишуться виключно англійською, то елітарна літературна продукція до часів Єлизавети створюється переважно латиною чи французькою. Згадаймо широковідому “Смерть Артура” Т. Мелорі чи латиномовну “Утопію” Т. Мора.

Отже, на початку 70^х років XVI ст. задача Дж. Гасконя – реалізувати літературний задум англомовного роману, який би припав до смаку придворним колам елизаветинців – виявляється не тільки новаторською, а й психологічно ускладненою. Молодий прозаїк наважується вступити у двобій зі стереотипами та сталими естетичними уподобаннями, і цей факт як такий, безумовно, не варто недооцінювати.

Не випадковою здається та обставина, що роман “Пригоди майстра F.J.”¹² привертає значно більшу увагу дослідників, ніж поетичні чи літературно-критичні твори цього автора. До речі, слід взяти до уваги той факт, що успішно

апробоване на практиці використання англійської мови в царині художньої творчості згодом знайде своє теоретичне обґрунтування на сторінках літературно-критичного твору Дж.Гасконя. У “Деяких настановчих нотатках” він відверто декларуватиме етико-естетичне кредо істинно англійського “man of letters”: “Я завжди дотримувався думки, що і поетичний, і прозовий твір може бути написаний стисло і досконало нашою англійською мовою”¹³.

Вперше надрукований у 1573 році у складі книги “Сто різноманітних квітів”, цей роман є своєрідним компендіумом духовного й психологічного досвіду самого Гасконя. На той час письменник вже мав позаду бурхливу молодість, чимало пригод, життєвих негараздів, які, власне, й стали джерелом тих колізій, що зображені на сторінках роману, основою тих спостережень над сутністю людської природи, які й склали стрижневу сутність “Пригод майстра F.J.”.

У 1573 році Гасконю виповнилося 34 роки: позаду залишилося навчання в Кембріджі, подорож до Парижа, життя при дворі королеви Єлизавети, одруження, яке спричинило майнові тяжби і банкрутство, та боргова в’язниця, а потім військова служба – багато надій і багато розчарувань.

Оскільки роман “Пригоди майстра F.J.” у нас ніколи не перекладався і не коментувався, доцільно коротенько зупинитися на сюжетно-тематичному аспекті.

Дія роману “Пригоди майстра F.J.” розгортається в одному з замків на півдні Англії, куди приїздить погостювати молодий аристократ F.J. У господаря замку є незаміжня молодша дочка Френсіс, яка захоплюється F.J., але він виявляє інтерес до невістки господаря, леді Елінор, та між ними встановлюються люб’язні стосунки. Згодом F.J. дізнається про те, що Елінор зраджує йому з її власним секретарем, і впадає у відчай. Леді не готова відмовитися від свого способу життя заради F.J., і герої не знаходять порозуміння. А молодшій донці господаря так і не вдається завоювати його любов.

Наприкінці роману Гасконь наводить вірш-відповідь майстра F.J. на зраду Елінор та її зухвалу поведінку, після того, як правда стала відомою. У вірші герой висловлює надію на те, що з часом справедливість буде встановлено, а гріх покарано.

Так завершує автор першу версію свого твору, не здогадуючись про те, що згодом буде змушений написати другий варіант роману. Відповідь на запитання, чому це сталося, знаходимо у багатьох дослідників творчості Джорджа Гасконя. Поява гасконевої збірки “Сто різноманітних квітів”, до якої увійшов роман і яка була надрукована Генрі Біннеманом у 1573 році, викликала шалений сполох читацьких емоцій, котрий згодом поступово переріс у скандал. Подібність героїв збірки до відомих сучасників автора спричинила ефект вибуху: письменника звинувачували у брехливості та наклепницьких намірах. Така реакція на книгу спонукала автора до того, щоб внести деякі корективи до текстів, вилучити ті вірші, які мали пряме відношення до відомих у Лондоні осіб, змінити порядок деяких віршів, роз’єднавши та розмістивши їх у різних частинах збірки. Зміни торкнулися і роману “Пригоди майстра F.J.”.

Оскільки у читачів роману не виникало сумнівів у тому, що твір - факт, а не художня вигадка, автор був змушений внести у друге видання певні зміни: дія роману переноситься в Ломбардію (Італія), герої отримують італійські імена (F.J. - Фердинандо, Еліно́р – Леонора, Френсіс – Франсішина), із роману усуваються деякі еротичні епізоди, а змінений кінець твору містить морально-етичний висновок автора. (“Я писав цей роман з метою застерегти молодь від подібних випадків”¹⁴).

Таким чином, у другому виданні роману Гасконь, можливо, урівноважує сильним фіналом не таку сміливу, як у першому варіанті, головну частину твору. Напевне, Гасконь вважав, що такий фінал, виконуючи виховну функцію, допоміг би йому виправдатися в очах двору, церкви, цензури та краще сприймався би читачем.

Безперечно, компаративний аналіз двох версій гасконевого роману являє неабиякий інтерес. В процесі роботи над твором виникає ціле коло питань, які потребують вирішення: по-перше, чи не започаткував Гасконь своїми двома варіантами “Пригод...” моду на дуплетність художніх текстів, яку пізніше наслідували Лілі двома томами “Евфуеса” (маються на увазі романи “Евфуес: Анатомія розуму” (1578 р.) і “Евфуес і його Англія” (1580 р.) та Сідні двома “версіями”

“Аркадії” (1590 р.). Якщо так, то у чому полягають спільність та розбіжності між гасконевиими творами?

По-друге, чому автор взявся за естетичну переробку першої версії “Пригод майстра F.J.” I, по-третє, стосовно творчості Джорджа Гасконя взагалі, цікавим видається знайти відповідь на запитання, які екстракультурні та інтеркультурні фактори “призводять” до певних нововведень в літературі (йдеться, насамперед, про жанрові та стилістичні новації).

Отже, проблемою, що не обійшов увагою жоден з дослідників гасконевого роману, є питання “двох редакцій”, але слід зауважити, що аналізується ними, у більшості випадків, лише перше видання твору, яке вважається більш оригінальним.

Досвід сучасного зарубіжного літературознавства у вивченні поетики роману “Пригоди майстра F.J.” є безперечно цінним і вартим уваги. Проте, деякі з зауважень та дефініцій потребують певних уточнень.

Майже всі дослідники прози Джорджа Гасконя акцентують увагу на сатиричній забарвленості “Пригод майстра F.J.” За словами П.Селзмена, сатира Гасконя в цьому творі “прорізується крізь куртуазне позування...”¹⁵. Дещо полемічною виявляється точка зору Р. Джонсона. На його думку, хоча Гасконь дійсно висміює придворне ставлення до кохання у романі, наводячи багато кумедних епізодів, ідея твору далеко не гумористична¹⁶.

Письменник досягає своєї мети за допомогою гіперболізації у зображенні героя-коханця. Р.Джонсон акцентує увагу на суперечливості характеру головного героя, яка може бути спричинена відсутністю мистецького досвіду, або ж, навпаки, прагненням письменника викрити двоїсту природу людської натури, яка поєднує зовнішню “чутливість” з внутрішньою “байдужістю”. Знайомство з текстом гасконевого роману не дає вагомих підстав вбачати у вчинках головного героя барокову логіку (антиномію “бути – здаватися”), і тому перше припущення виглядає більш переконливим. На думку Р. Джонсона, саме вміння Гасконя змусити читача співчувати своїм героям заважає нам сприймати “Пригоди майстра F.J.” як сатиричний твір.¹⁷ Треба зазначити, що специфіка сатиричного

начала, як, до речі, і роль цього компоненту у жанровій структурі роману, залишаються невивченими.

Як відомо, невіддільною рисою психологічного твору є глибинне зображення характерів персонажів. Саме завдяки цьому читач співчуває героям. Тому не випадковою здається переконаність таких літературознавців, як Бреднер, С.Т.Прауті, М.Шлаух та Р.Джонсон¹⁸, у тому, що “Пригоди майстра F.J.” перший англійський психологічний роман. Як зауважує С.Т.Прауті, Гасконь випередив свій час на два століття, хоча психологізм, притаманний романові, виданому у 1573 році, мав місце і трохи пізніше за гасконево досягнення, зокрема в елизаветинській драматургії.¹⁹

Поділяючи в цілому думку щодо психологізму Джорджа Гасконя, Р. Джонсон аналізує образи F.J., Еліно́р та леді Френсіс з метою показати, наскільки молодий, недосвідчений, нестриманий, запальний F.J. початку роману відрізняється від зрілого героя, який вже отримав неабиякий морально-психологічний урок в процесі життєвих перипетій. Слушним видається й спостереження Р.Джонсона щодо жіночих образів Гасконя.²⁰ Дослідник акцентує увагу на тому, що характери леді Френсіс і леді Еліно́р також виявляються вельми динамічними. Осліплена ревнощами на початку роману, Френсіс ставить до любовної пригоди F.J. із сарказмом та злістю, а згодом вона вже готова пожертвувати всім заради героя. Щодо Еліно́р, то ця ідеальна кохана, яку F.J. підносить до неба, перетворюється у другій половині роману на безжалісну та самозакохану жінку. Таким чином, запропонована Р.Джонсоном інтерпретація гасконевого уміння показати характер у становленні та розвитку як певної творчої новації є цілком переконливою. Гасконь, вочевидь, започатковує на теренах англійської літератури тенденцію психологізації любовного конфлікту, яка згодом стане важливим компонентом жанрової структури елизаветинського роману (“Евфуес” Дж. Лілі, “Аркадія” Ф.Сідні, “Американська Маргарита” Т. Лоджа).

Проте, жанрова дефініція “Пригод майстра F.J.” як любовно-психологічного роману, хоч і вказує на провідну тематику й проблемний комплекс твору, однак, на може не викликати певних заперечень, оскільки сам термін

“психологічний роман” запозичується з культури більш пізніх, хронологічно віддалених від Ренесансу епох, і таке “перенесення” термінів, як переконливо доводить в одній з публікацій сучасний український вчений Л.Я.Потьомкіна²¹, не завжди є виправданим.

Заслуговує на увагу ще одне надзвичайно важливе зауваження сучасних фахівців стосовно жанрової природи “Пригод майстра F.J.” Йдеться про елементи реалізму у зображенні звичаїв, етичних норм та манер придворних кіл. На думку М.Шлаух та С.Т.Прауті, романові Гасконя притаманні риси реалістичного твору. Сутність реалістичності, згідно версії С.Т.Прауті, полягає у прагненні автора максимально точно передати загальну атмосферу придворного життя, ретельно змалювати місце тієї чи іншої події, детально описати одяг, розваги, типові для певних кіл тогочасного суспільства.²² Цікаво зазначити, що таку правдоподібність зображення реальних людей на тлі реального середовища С.Т.Прауті вважає ознакою чи виявом геніальності цього пізньоренесансного автора²³.

Безперечно, така висока оцінка естетичного новаторства Гасконя має певний сенс: річ у тім, що свідомо орієнтація ренесансного автора на правдоподібність фіксує важливі зрушення у самій логіці художнього мислення. Роман “Пригоди майстра F.J.” можна вважати свого роду “дзеркалом”, вдивляючись в яке, елизаветинська придворна публіка могла розглядати риси власного обличчя. У цьому сенсі порівняння з дзеркалом, що так нагадує славнозвісне стендалеве “люстерко у саквах”, не є лише влучною метафорою. Воно вочевидь покликане акцентувати увагу на одній з найважливіших рис жанрової поетики твору. За два століття до виходу на історичну арену такого літературного напрямку як реалізм, в Англії з’являється твір, який орієнтується на зображення саме “придорожнього пилу й калюж”, про які згодом згадає у своєму мистецькому імперативі Фредерік Стендаль. Думається, що саме ця “асоційована подібність” до літератури критичного реалізму спричинила появу у сучасному зарубіжному літературознавстві таких дефініцій “Майстра F.J.” як “роман з рисами реалістичного” (С.Т.Прауті) чи сатиричний роман (П.Селзмен, Р.Джонсон). У цих спостереженнях фахівців є,

безсумнівно, доля істини, проте, варто наголосити, що стосовно Гасконя доцільно вести мову не про “реалізм у смислі Бальзака чи Льва Толстого”, а про особливу жанрову поетику “novel”, що була на той час соціокультурно детермінована, проте ще не осмислена на естетичному чи літературно-критичному рівні. Вона не є чимось “дивним”, “незвичним”, “екстраординарним” для доби XVI століття. Це не є “предтеча” реалізму - це прояв нового художнього мислення - мислення романового, яке існує з романічним в одному спільному духовно-естетичному континуумі, проте, прагне знайти інші, відмінні від романічно-усталених способи художнього відтворення різнобарвної панорами людського буття.

Ще одним аспектом поетики гасконевого роману, який зазвичай привертає увагу фахівців, виявляється його оригінальна стилістична палітра. Так, Прауті вказує на наявність в художньому тексті таких стильових засобів як символи, алегорії (вербова гілка в руках Елінор – зрада), двосмислові натяки, часто досить непристойні, а також на пишномовність описів та діалогів²⁴.

На думку Р. Джонсона, в художньому стилі твору яскраво виявляється вся непересічність його автора. Джордж Гасконь, безумовно, був людиною дотепною, винахідливою, освіченою, бо часто використовував в “Пригодах майстра F.J.” оригінальні метафори, доречні алюзії до класичних творів, іншомовні висловлювання, а також любляв каламбури. Звичайно ж, він був майстром перифразу (innuendo), про що свідчить, наприклад епізод з мисливським рижком, виготовленим майстром F.J. спеціально для чоловіка Елінор. У викладі Гасконя ця сцена може мати два, три, а можливо й більше прочитань²⁵. Історія трапляється вже після зради. Під час полювання господар (чоловік Елінор) просить у свого гостя (F.J.) дозволу скористатися його рижком (людина потребує рижок – він є рогоносець, зраджений чоловік). F.J. відповідає, що приготував для нього рижок у подарунок (тобто є людиною, з якою Елінор наставила роги своєму чоловікові), але той виявляється неспроможним навіть подути в нього. Ще одне прочитання цього епізоду має відношення до сексуальної сторони життя подружжя: тобто неспроможність чоловіка

Елінор скористатися різком свідчить про те, що у ліжку він поступається F.J.

Надзвичайно цікавою, на думку Р.Джонсона та С.Т.Прауті, є композиційна організація твору: дія роману розгортається на двох рівнях – прозової оповіді (листи F.J. і коментарі G.T.) та поетичних вставок. Як зазначає С.Т.Прауті, ідея включення листів і віршів до тексту роману не була новою за часів Гасконя, але раніше роль поезій була суто декоративною (“ornamental”), вони не були пов’язані із внутрішнім змістом твору²⁶.

Аналіз поетичних вставок, використаних Гасконем в “Пригодах майстра F.J.”, знаходимо і у Р.Джонсона: за словами критика, вони являють собою оповідний захід, завдяки якому ми можемо судити про еволюцію головного героя роману, тобто спостерігати за тим, як він дорослішає²⁷. Джонсон також вважає, що поетичні вставки – це атака Гасконя на сучасну йому любовну лірику, яка створювалася за однією формулою згідно з традицією Петрарки. Як стверджує цей дослідник, саме критичні зауваження автора, що супроводжують його вірші в романі, викликали обурення перших читачів “Майстра F.J.”, і це змусило Гасконя виключити свої критичні коментарі із другого видання роману, надавши йому тим самим більш лояльного вигляду²⁸.

“Пригоди майстра F.J.” є найбільш вивченим твором Джорджа Гасконя. Майже поза увагою дослідників залишилися його поезії та поеми, п’єси та трактати. Тому серед перспектив дослідницького пошуку стосовно поезії можна зазначити з’ясування наступних питань: якою мірою іншомовна поетична традиція вплинула на твори Гасконя, і у чому полягає його новаторство. Цікаво було б проаналізувати “Деякі настановчі нотатки” як першу англomовну літературно-критичну працю, в якій Гасконь викладає власне бачення декоруму і намагається осмислити причини естетичної недосконалості окремих художніх творів своїх сучасників. Доцільно також простежити, наскільки власні літературні твори Гасконя відповідають тим високим естетичним критеріям, які він сам визначав як правила декоруму. Аналіз драматичної спадщини Дж.Гасконя дозволить розширити загальні уявлення про стан і специфіку розвитку англійської драми у дошекспірові часи.

- ¹Johnson R.C. George Gascoigne. - N.Y., 1972. - Preface.
- ²Prouty Charles T. G. Gascoigne. Elizabethan Courtier, Soldier and Poet. - N.Y., 1942.
- ³G. Gascoigne`s The Steel Glass and the Complaint of Phylomene: A Critical Edition with an Introduction by William L. Wallace. - Salzburg, 1975.
- ⁴Johnson R.C. Op. cit.
- ⁵Schlauch M. Antecedents of the English Novel 1400-1600. - London, 1963.
- ⁶Helgerson R. The Elizabethan Prodigals. - University of California Press, 1976.
- ⁷Macmillan`s handbook of Elizabethan and Stuard Literature. by James E. Ruoff - London, 1975.
- ⁸Davis Walter R. Idea and Act in Elizabethan fiction. - Princeton, 1969.
- ⁹Salzman P. English Prose Fiction 1558-1700. A Critical History. - Oxford, 1985.
- ¹⁰Buxton J. A tradition of poetry. - N.Y., 1967.
- ¹¹Johnson R. Op.cit. - Preface.
- ¹²George Gascoigne. A Hundreth Sundrie Flowers //An Anthology of Elizabethan Prose Fiction by Paul Salzman. - Oxford, 1987.
- ¹³Fenton G. Tragical Discourses of Bandello, translated into English. In 2 v. - N.Y.: AMS Press Inc., 1967.
- ¹⁴George Gascoigne. Op. cit. - P.81.
- ¹⁵Salzman P. Op. cit. - P.25
- ¹⁶Johnson R. Op. cit. - P.127.
- ¹⁷Ibid.
- ¹⁸Див.:Bradner, L. Point of view in George Gascoigne`s Fiction. - 1965; Prouty Charles T. Op. cit.; Schlauch M. Op. cit.; Johnson R.C. Op. cit.
- ¹⁹Prouty Charles T. Op. cit. - P.189-212.
- ²⁰Johnson R. Op. cit. - P.129-134.
- ²¹Потьомкіна Л.Я. Про одну з тенденцій у вивченні англійського роману доби Відродження // Ренесансні студії. - Запоріжжя, 1997. - Вип.1. - С.5.
- ²²Prouty Charles T. Op. cit. - P.199-200.
- ²³Ibid. - P.206.
- ²⁴Ibid. - P.201-202.
- ²⁵Johnson R. Op. cit. - P.134-135.
- ²⁶Prouty Charles T. Op. cit. - P.208.
- ²⁷Johnson R. Op. cit. - P.131-133.
- ²⁸Ibid. - P.127-132.